

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ ”ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”**

TEZĂ DE DOCTORAT

Coordonatori științifici:

† Prof. Univ. Dr. Avram Andea

Conf. Univ. Habil. Dr. Șerban Turcuș

Doctorand:

Petru-Cosmin Covrig

Cluj-Napoca

2020

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ ”ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”**

**Papalitatea și spațiul românesc în perioada dinastiei angevine
(1301-1382)**

Coordonatori științifici:

† Prof. Univ. Dr. Avram Andea

Conf. Univ. Habil. Dr. Șerban Turcuș

Doctorand:

Petru-Cosmin Covrig

Cluj-Napoca

2020

Cuprins

Introducere.....	1
Capitol I. Biserica Romei - tradiție și transformare.....	13
1. Biserica Romei după reforma gregoriană - tendințe hierocratice și eforturi de centralizare.....	15
2. Oficiul petrin în perioada avignoneză.....	28
3. Sfântul Scaun și relația cu <i>Imperium Romanum</i>	36
4. Conflictul dintre Imperiu și Sfântul Scaun - episodul Ludovic de Wittelsbach.....	51
5. Disputele intelectuale – mișcarea franciscanilor spirituali, <i>Defensor Pacis</i> , și episodul Cola di Rienzo.....	64
Concluzii.....	72
Capitol II. Papalitatea și tradiția: relația Sfântului Scaun cu regatul Ungariei.....	74
1. Pretenția familiei de Anjou asupra coroanei Ungariei. Ascensiunea lui Carol Robert.....	74
2. Domnia lui Ladislau Kán și relațiile acestuia cu Biserica.....	87
3. Politică și religie în răsăritul regatului Ungariei, în timpul dinastiei angevine.....	90
4. Considerații privind organizarea ecleziastică a românilor din Transilvania.....	95
5. Raportarea la evrei, păgâni și erezie în Ungaria angevină.....	104
5.1. Evreii	107
5.2. Păgânii.....	109
5.3. Ereticii.....	112
6. Relațiile Sfântului Scaun cu schismaticii din părțile românești ale regatului Ungariei.....	126
6.1 Fiscalitate și credință.....	129
6.2 Politică și credință.....	140
Concluzii.....	151
Capitolul III. Țara Românească, tărâm misionar.....	153
1. Catolicismul și teritoriul Țării Românești înainte de 1300.....	153

2.	Raportarea Sfântului Scaun la românii sud-carpatici, de la ajutorul oferit pentru Carol Robert până la încrederea în Basarab.....	159
3.	<i>Nobili viro Bazaras Woyvode Transalpino</i> – între ”fiu fidel” al Bisericii Romei și ”schismatic necredincios”.....	163
4.	De la bătălia de la Posada la fondarea mitropoliei Ungrovlahiei.....	182
	Concluzii.....	196
Capitolul IV. Biserica Romei și relațiile cu Moldova.....		199
1.	Implicarea Sfântului Scaun pe teritoriul Moldovei până la începutul secolului al XIV-lea.....	199
2	Situația religioasă în spațiul de la răsărit de Carpați, de la începutul secolului al XIV-lea până la întemeierea voievodatului Moldovei.....	202
2.1.	Misionariatul Ordinului Fraților Minorți în vicariatul Tartariei.....	206
2.2.	Acțiunile dinspre regatul Ungariei. Episcopia Milcoviei.....	211
2.3.	Acțiunile misionare dinspre regatul Poloniei.....	230
3.	Întemeierea Moldovei. Noi considerente.....	234
4.	Lațcu voievod și întemeierea episcopiei catolice de Siret.....	212
4.1.	Domnia lui Lațcu voievod.....	243
4.2.	Întemeierea Episcopiei de Siret. Izvoarele.....	246
4.3.	Rolul Ordinului Fraților Minorți în fondarea episcopiei de Siret.....	249
4.4.	Situația ierarhică a episcopiei de Siret – parte a Patrimonium Sancti Petri?.....	251
4.5.	Istoriografia și ideile vehiculate asupra întemeierii episcopiei Siretului.....	254
5.	Precizări și noi interpretări cu privire la acțiunea lui Lațcu	262
6.	Rolul episcopiei de Siret în cadrul diplomatic al Moldovei.....	274
7.	Episcopia Milcoviei după afirmarea politică a voievodatului Moldovei.....	277
8.	Îndepărtarea voievodatului Moldovei de Sfântul Scaun.....	288
	Concluzii.....	292
	Concluzii finale.....	295
	Bibliografie	302

Cuvinte cheie:

Sfântul Scaun, regatul Ungariei, dinastia d'Anjou, Biserică, misionariat, cruciadă, secolul XIV, apartenență confesională.

Rezumat:

Subiectul acestei lucrări reprezintă o încercare de recuperare și reconstituire a istoriei Bisericii romane și a legăturilor pe care aceasta le-a întreținut cu diferitele forme de organizare politică din spațiul românesc, cumulate cu eforturile care s-au făcut pentru atragerea și integrarea populației din zonă la corpul Bisericii care ținea de Sfântul Scaun, la Christianitas. Am ales studiarea acestei tematici deoarece, chiar dacă s-a mai abordat incidental în istoriografie subiectul relațiilor dintre Biserica apuseană și spațiul locuit de către populația românească pe parcursul secolului al XIV-lea, fie aceste abordări sunt de obicei incomplete, atingând doar tangențial aspecte cu privire la aplicarea instrumentelor de persuasiune ale Bisericii romane la nivel local, fie sunt impregnate de idei generalizatoare, tributare încă a unei istoriografii vetuste, cu tente naționaliste, care vedea în aceste relații doar un instrument folosit de către regalitatea ungară și reprezentanții ei în teritoriu pentru a-și îndeplini obiectivele politice din zonă, fie sunt concentrate doar asupra unui teritoriu/eveniment de mică mărime, fără a se stabili o privire de ansamblu complexă. Aceste tipuri de abordări le considerăm a fi depășite și insuficiente, ținând cont că Sfântul Scaun și-a manifestat și pe parcursul secolului al XIV-lea pretenția de universalitate (deși a trecut prin niște schimbări intestinale majore față de secolul precedent, fapt care însă nu a schimbat în totalitate modul de raportare al acestuia față de populațiile *păgâne*, *eretice* sau rupte din corpul Bisericii universale - *schismatice*), fiind nu numai un factor spiritual important, ci și politic totodată, reprezentând unul dintre principalele centre ale vremii care confereau legitimitate.

Considerăm faptul că efectuarea unui demers de cercetare privind relațiile pe care papalitatea le-a întreținut cu populația românească, și modul în care regalitatea ungară a interferat în acest proces este important și de actualitate, ținând cont de faptul că subiectul naște încă polemici și în zilele noastre, argumentele istoriografiei cu accente naționaliste ale secolelor

XIX-XX fiind folosite în propagarea unor curente naționalist-populiste în cadrul maselor consumatoare de informație istorică.

Menționăm că prezenta lucrare nu se concentrează pe prezentarea unei istorii care să zugrăvească aspecte interne de funcționare a Bisericii Catolice locale prin diversele sale instituții (episcopale, parohiale, ordine și așezări monastice etc.), sau de raporturile relaționale dintre aceste structuri ale Bisericii cu credincioșii săi, ținând cont că acestea au avut parte de o prezentare destul de bine clădită din partea literaturii de specialitate, pentru spațiul românesc fiind de altfel destul de bine reprezentate în ultimul sfert de secol.

Decizia de a corela perioada studiată cu cea a domniei regilor Ungariei din ramura napoletană a dinastiei de Anjou s-a luat natural, ținând cont de faptul că aceștia, prin simplul fapt că guvernau peste cel mai apropiat regat care recunoștea autoritatea spirituală a suveranului pontif (regat care chiar se suprapunea peste teritoriile intracarpatic pe care le studiem în această lucrare), reprezentau *brațul secular* al Bisericii Romei în zonă. Un motiv în plus de legare a perioadei cronologice studiate de domnia celor doi regi ai Ungariei ar fi și faptul că din punct de vedere al pretențiilor teritoriale și de suzeranitate, regatul Ungariei își aroga legitimitatea și asupra teritoriilor transcarpatice (*"terra Transalpina"* și *"terram nostram Molduanam"*) prin adoptarea titulaturii de *rex Cumanie*, fiind cel mai implicat factor dintre puterile politice care recunoșteau autoritatea suveranului pontif în spațiul nord-dunărean (celălalt regat catolic din regiune implicându-se cronologic mai târziu, sau doar în mai mică măsură; astfel, regatul Poloniei apare implicat politic în zonă doar din perioada domniei lui Petru I al Mușatei și al jurământului de vasalitate al acestuia din 1387, în urma căruia își va emite pretențiile de vasalitate asupra voievodatului Moldovei; în aceeași perioadă, republicile italiene care aveau interese comerciale pe țărmul Mării Negre prin intermediul contoarelor pe care le dețineau în zonă, nu par să-și fi exprimat interesul asupra teritoriului locuit de români, fiind mai concentrate asupra rutelor comerciale dinspre răsărit).

Scopul acestei lucrări este de a expune și reliefa noi considerații privind procesele și evenimentele politico-religioase petrecute în spațiul nord dunărean locuit de către români pe parcursul a peste opt decenii, prin raportarea la documentele contemporane acelor vremi, și interpretarea lor prin prisma acțiunilor promovate de Sfântul Scaun pentru propășirea

creștinătății de rit latin; deși modul de cercetare poate părea relativ simplist la o primă vedere (citirea documentelor printr-o cheie adaptată viziunii asupra lumii pe care o avea Sfântul Scaun - mișcându-ne astfel din punct de vedere metodologic în cadrul istoriei-interpretare, urmat de istoria-reconstituire), este nevoie totuși de depunerea unui efort consistent pentru a putea extrage niște concluzii clare, ținând cont de carențele informațiilor documentare rămase pentru respectiva epocă.

Prin reliefaarea acestor considerații încercăm a scoate în evidență politica pe care Sfântul Scaun a dus-o vizavi de populațiile din zonă care nu îi erau supuse din punct de vedere ecleziastic, pe baza mijloacelor pe care le-a folosit de a-i atrage pe aceștia sub păstorirea Bisericii Romei și a rezultatelor obținute. Această politică susținută de către suveranii pontifi de la Roma, și mai apoi de la Avignon, s-a bazat atât pe misionarismul ordinelor mendicante (care teoretic erau răspunzătoare doar în fața suveranului pontif), cât și pe colaborarea cu ”brațul secular” (principii și regii creștini integrați deja în interiorul Christianitas, pentru zona și perioada studiată fiind reprezentați exclusiv de regii Ungariei), colaborare care se putea materializa prin mai multe forme: asistență materială acordată misionarilor, avantaje materiale și spirituale acordate noilor convertiți, sau calea mai violentă a cruciadei. Pe lângă acestea un factor important îl va avea și activitatea diplomatică directă a Curiei pontificale cu principalele personaje politice din teritoriile avute în vedere – voievozii celor două formațiuni politice românești nou-înființate.

Trebuie menționat și faptul că politica pontificală față de acest spațiu geografic nu a urmărit întotdeauna doar convertirea populației necatolice, ci și treburi ”interne” din cadrul Christianitas, precum ar fi implicarea avută în susținerea unui candidat la tron după stingerea dinastiei arpadiene, în persoana tânărului vlăstar din ramura napoletană a angevinilor Carol Robert, sau treburi interne de organizare administrativă a Bisericii în teritoriu – numirea de episcopi sau a unor clerici în diferite structuri ecleziastice. Aceste numiri (care pur și simplu vor ”exploda” față de perioada anterioară) aveau ca finalitate un scop destul de pragmatic: controlarea veniturilor Bisericii prin acordarea unor beneficii din prebende unor personaje agreeate/ propuse de elita politică sau ecleziastică, totul făcând parte din procedura de centralizare administrativă și fiscală a diferitelor domenii a episcopiilor Bisericii Catolice, procedeu pus în practică și dezvoltat de către Curia papală după mutarea la Avignon. Asupra acestor subiecte nu vom insista însă, ținând cont că (după cum am menționat anterior), există deja o literatură de

specialitate destul de consistentă și matură asupra acestor aspecte, urmând a face doar unele mici excepții unde situația o solicită.

Structura lucrării este formată dintr-o scurtă introducere, urmată de patru capitole distincte, fiecare dintre acestea fiind încheiate printr-un rezumat al concluziilor, informațiile fiind la sfârșit coagulate prin concluziile finale rezultate.

Primul capitol reprezintă o sinteză a transformărilor interne petrecute în cadrul Sfântului Scaun pe parcursul secolelor XI-XIV, cât și cum aceste transformări au determinat relațiile pe care această entitate politico-spirituală le avea cu regatele și principatele constituente ale Christianitas, cât și cu cealaltă entitate politică cu pretenții de universalitate, Imperiul. Am considerat oportună introducerea în prezenta lucrare a acestui capitol introductiv dedicat transformărilor interne ale Sfântului Scaun și al modului în care aceste modificări au impactat raporturile dintre acesta și principatele / regatele creștine constituente ale ansamblului Christianitas, cât și raporturile cu cealaltă instituție occidentală cu pretenții de universalitate, și anume Imperiul, pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea, ținând cont de faptul că evoluția acestor relații vor modifica însuși statutul acestor instituții, aceste conflicte ajungând să se propage până în mediul românesc, după cum vom arăta pe parcursul lucrării.

Deși chiar la începutul secolului al XIV-lea papalitatea a suferit o lovitură puternică prin implicarea regalității franceze în treburile sale interne (implicare care a determinat o "subordonare" relativă a Sfântului Scaun față de regatul Franței, ducând chiar la mutarea reședinței pontificale pentru aproape șapte decenii, de la Roma la Avignon), punând capăt astfel realizării idealului hierocratic, ideal promovat de către foștii suveranii pontifi pe parcursul veacului anterior; acest eveniment nu a schimbat totuși interesul suveranilor pontifi pentru a îndeplini menirea Bisericii universale pe pământ: aceea de a propovădui cuvântul lui Dumnezeu către popoare și indivizi, de a pregăti omenirea pentru a doua venire a lui Christos pe pământ. Deși au fost influențați în anumite chestiuni de către interesele politice ale regilor Franței (atitudine care într-o oarecare măsură a dus la scăderea încrederii acordate de către principii și regii din interiorul Christianitas față de *vicarius Christi*), suveranii pontifi și Curia papală au avut în continuare o atitudine coerentă și totodată independentă față de unele chestiuni care nu se

intersectau cu interesele regatului Franței. Astfel, zona carpato-dunăreano-pontică a continuat să fie un spațiu în care Sfântul Scaun a continuat să se implice cu instrumentele pe care le avea la îndemână, cu scopul de a își impune autoritatea spirituală.

Al doilea capitol al lucrării prezintă raportarea Sfântului Scaun atât la regatul Ungariei (prin intervenția decisivă avută în susținerea unui reprezentant al casei regale de Anjou pe tron după stingererea dinastiei arpadiene), cât și la populațiile și indivizii locuitori ai părții răsăritene al acestui regat (în zonele în care avem atestată o populație românească), mai precis cei care nu recunoșteau autoritatea spirituală a suveranului pontif. Bineînțeles că politicile confesionale purtate de Sfântul Scaun față de acești indivizi era strâns legată de atitudinea pe care regele le avea față de acești supuși ai săi.

În zonele locuite de români ale regatului Ungariei, deși există posibilitatea să fi coabitat persoane / populații necreștine, acest fapt nu este probat de nicio dovadă documentară solidă la momentul de față, și nici informațiile arheologice disponibile până în prezent nu confirmă acest fapt pentru perioada cronologică studiată.

Deși în regatul Ungariei avem menționată o mișcare eretică, cea a patarenilor din Bosnia (de la sfârșitul secolului al XII-lea și până în secolul al XV-lea), pentru zona răsăriteană a regatului Ungariei, unde era concentrată și populația românească, nu avem o dovadă că ar fi existat o mișcare spirituală similară; documentele care menționează eretici în conjunctură cu teritoriul Transilvaniei se referă la o mișcare a unei ramuri din cadrul unui ordin mendicant, care și-a pus argumentele în slujba împăratului Ludovic de Wittelsbach, penetrând regatul Ungariei pentru a-și răspândi mesajul de promovare a pauperității apostolice și de criticare a practicilor papale care nu se încadrau în idealul de sărăcie pronovat de aceștia.

Din informațiile pe care le avem la momentul de față, în relația față de schismaticii din cadrul regatului Ungariei putem intui faptul că acțiunile Sfântului Scaun au fost dublate de un efort consistent al regalității prin mijloace de forță doar în anumite contexte evenimentiale, și în anumite teritorii unde își simțea amenințată autoritatea (zona comitatelor Caraș și Cuvin, pe fondul unor conflicte armate cu țaratul Serbiei), în rest observându-se depunerea unui efort prin mijloace pașnice (solicitare de excepții pentru noii convertiți, sau îngrijirea ca în procesul misionar să fie implicați clerici competenți). Acest fapt se poate explica prin faptul că fiind un

regat cu o componentă procentuală importantă a populației de lege răsăriteană, regele nu își putea permite să piardă sprijinul acelei părți a populației prin luarea unor măsuri dure, nepopulare – acest aspect este reflectat și prin faptul că deși în corespondența cu Sfântul Scaun se folosea termenul de ”schismatici” pentru acei locuitori ai regatului, în documentele interne ale regatului, elaborate de diferitele cancelarii (regală, voievodală), termenul este uzitat doar în situații excepționale.

Următoarele două capitole prezintă atât acțiunile politice, cât și cele spirituale întreprinse de către suveranii pontifi față de voievodatele românești extracarpatică, putându-se creiona existența unor activități diplomatice și misionare care nu de puține ori veneau în contradicție cu interesele politice ale regalității ungare; deși cele două voievodate extracarpatică au cochetat cu ideea recunoașterii întâietății spirituale a Sfântului Scaun raportat la celelalte centre spirituale creștine, într-un final s-au ancorat în tradiția confesională răsăriteană, domnitorii celor două entități politice extrăgându-și consacrarea autorității prin intermediul episcopilor numiți de patriarhia de la Constantinopol.

În urma acumulării de informații despre acest teritoriu situat la marginea Christianitas, Sfântul Scaun a stabilit relații directe cu principalii decidenți ai formațiunilor politice create după plecarea cumanilor și retragerea tătarilor la nordul Mării Negre, prin intermediul ordinilor mendicante care activau deja în zonă, creându-se o linie de comunicare directă, aspect care însă nu avea cum să treacă neobservat de către regii Ungariei care își vedeau puse în pericol interesele teritoriale prin această legătură directă; populația din aceste teritorii a fost văzută ca un potențial rezervor de viitori credincioși supuși Bisericii Romei, deși în imaginarul aceluși timp, fiind schismatici, erau considerați un dușman periculos, care prin acțiunile lor considerate anti-creștine reprezentau un potențial pericol.

În aceea ce îi privește pe regii angevini, deși au acționat din postura de principali sprijinitori laici a implementării politicilor pontificale din această parte a Europei, beneficiind ei însuși în nenumărate rânduri de ajutorul Bisericii Romei când a fost nevoie, aceștia au dus în general o politică centrată pe interesele regatului pe care îl conduceau, implicându-se activ în ajutorarea în zonă Sfântului Scaun doar când interesele acestuia coincideau cu cele ale regatului.

Se poate intui chiar o relație de încordare între regii Carol Robert și Ludovic de Anjou, pe de o parte, și suveranii pontifi de la Avignon în perioada deceniilor 4 și 5 ai secolului XIV, încordare care s-ar putea explica în primul rând prin desfășurarea în această perioadă a celei mai bine organizate strângeri de dijme din regatul Ungariei de până la acea dată (regele Carol Robert încercând să găsească o modalitate de a primi o cotă parte din sumele colectate), cât și a atitudinii Sfântului Scaun de a acționa cu precauție și de a tempera avântul cruciat al regelui împotriva unor teritorii învecinate ale acestuia, unde avea speranțe de eventuale succese în a aduce la unitate sub autoritatea sa pe ”schismatici”.

O relație specială pare să se fi creat între Sfântul Scaun și elita Țării Românești reprezentate de către Alexandru Basarab, suveranul pontif Clement al VI-lea reproșându-i cu finețe regelui Ludovic de Anjou confiscarea corespondenței care ar fi putut duce la convertirea unor români, și totodată refuzându-i punerea în aplicare a solicitării acestuia de extindere a diecezelor din regatul său și asupra populațiilor schismatice vecine - ori, un asemenea gest nu pare deloc al unui suveran pontif care își dorea aducerea sub păstoria sa a popoarelor schismatice (ținând cont și de faptul că toate cheltuielile ar fi fost suportate de către regele Ungariei), putând bănuși astfel că avea alte planuri în gând. Moartea acestuia însă și urcarea pe tronul pontifical al unui suveran pontif care și-a făcut din restaurarea domeniilor papale din Italia țelul principal al pontificatului său (având astfel nevoie de ajutorul armat al lui Ludovic de Anjou), a dus la o abandonare a relațiilor întreținute de Sfântul Scaun în zonă, acesta dând mână liberă regelui să dețină rolul principal în procesul de convertire a populațiilor vecine, fiind transformat astfel într-un pretext de extindere teritorială asupra vecinilor din sud. Considerăm că acest fapt a împins pe voievodul Țării Românești să renunțe la continuarea unor tratative cu Sfântul Scaun, și căutarea obținerii sprijinului spiritual necesar în celălalt mare centru spiritual al Europei, la Constantinopol (gest care considerăm că nu a fost rău-văzut de către regalitatea ungară, ba considerăm chiar că dimpotrivă, și-a văzut astfel înlăturarea unor obstacole pe care suveranii pontifi i le-ar fi putut pune în calea aspirațiilor balcanice ale regatului sfântului Ștefan).

Misionarismul practicat de Sfântul Scaun prin folosirea ordinilor mendicante a avut unele rezultate pe termen scurt, ducând la unele convertiri, unele chiar la nivel înalt (cum este

documentat de altfel cazul voievodului moldovean Lațcu) însă schimbarea conjuncturii politice a năruit aproape în totalitate aceste progrese,

Pentru rezultate politicii religioase duse de Sfântul Scaun în spațiul extracarpatic, aportul regalității angevine a fost hotărâtor, contribuind nu numai prin forța armată (ce-i drept, preponderentă), ci și prin acordarea de ajutor și protecție misionarilor minorități din apropierea regatului, și prin susținerea materială. În cazul episcopiei Milcoviei se constată o implicare personală a regelui Ludovic și mamei sale pentru a reface această episcopie existentă doar cu numele la acea vreme. Totuși, după recomandarea către suveranul pontif a lui Toma de Nynti, nu mai există dovezi că regele Ungariei s-a mai implicat în numirea altor episcopi, sugerând imposibilitatea de a-și impune decisiv autoritatea în zonă. În ceea ce privește înființarea episcopiei de Siret, putem considera că regalitatea angevină a fost unul din factorii capitali (deși doar în mod indirect) care l-a împins pe Lațcu să apeleze la Sfântul Scaun, pentru a cere ajutor, Ludovic dorind ca teritoriile extracarpatic să depindă de structurile ecleziastice din Ungaria.

Eșecul consolidării episcopiei Milcoviei se poate lega de destinul regalității angevine; câtă vreme Ludovic a avut sub control (direct sau indirect, nu contează) zona de la răsăritul curburii Carpaților, și episcopia a avut perspective optimiste. Pe măsură ce Ludovic a pierdut controlul în favoarea elitelor locale și a voievodatelor Țării Românești și Moldovei, și perspectiva viitorului episcopiei a devenit mai sumbră, ajungând să fie nevoită să-și revendice teritoriile care au ajuns să fie controlate de alte unități diecezane ale Bisericii Ungariei, doar pentru a putea supraviețui.

Dintre toate evenimentele și aspectele cercetate în prezenta lucrare, fondarea episcopiei de Siret ies în evidență, ca un succes real înfăptuit de implicarea Sfântului Scaun, dar care a avut un destin asemănător cu al celorlalte episcopii aparținătoare de autoritatea spirituală a suveranului pontif din spațiul extracarpatic, ajungând să păstorească doar credincioșii de rit latin din țară, voievozii preferând un episcop de lege răsăriteană consacrat de către patriarhia de la Constantinopol. În orice caz, Sfântul Scaun a fost foarte aproape de a reuși să își creeze o provincie supusă ecleziastic, în Moldova, și doar o întorsătură a istoriei, prin moartea la o vârstă tânără a voievodului Lațcu a făcut ca această tendință să nu se realizeze.

Bibliografie

Izvoare diplomatice și narative

1. Abraham, Władysław, *Powstanie organizacyi kościoła łacińskiego na Rusi*, tom I, Lwow, 1904.
2. *Acta et Diplomata Graeca Medii Aevi, Sacra et Profana*, vol. I, Acta Patriarchatus Constantinopolitani (MCCCXV-MCCCCII), ed. Francisc Miklosisch, Joseph Muller, Viena, Carolus Gerold, 1860.
3. Alighieri, Dante, *Divina Comedie*, Iași, Editura Polirom, 2000.
4. *Annales Ecclesiastici*, Cesare Baronius (ed.), tomus XXIV (1313-1333), XXVI (1356-1396), Bari-Paris-Freiburg, Typis Consociationis Sancti Paul, 1880.
5. *Annales minorum seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum*, Luca Wadding (ed.), tom IV (1637), tom VII (1643), VIII (1654), Roma, Typis Rochi Bernabo.
6. *Bullarium Franciscanum sive Romanorum Pontificum. Constitutiones, Epistolae, Diplomata, Tribus Ordinibus Minorum, Clarissarum, et Poenitentium: A seraphico Patriarcho Sancto Francisco Institutis Concessa ab Illorum Exordio ad Nostra Usque Tempora concessa*, tom I, Ioannis Hiacint Sbaralea (ed.), Roma, Typis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, 1759; tom III, Ioannis Hiacint Sbaralea (ed.), Roma, Typis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, 1765; tom V, Konrad Eubel (ed.), Roma, Typis Vaticanis, 1898.
7. *Byzantinische Zeitschrift*, Karl Krumbacher (coord), Leipzig, vol. I, Druck und Verlag von B.G. Teubner 1892.

8. *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Gyorgy Fejér (ed.), tom III/ vol. 1, 2, tom VI/ vol. 2; tom VII/ vol. 2, tom VIII/ vol. 1, 3, 4, 7, tom IX/ vol. 2, 3, 4, 5, 6, Buda, 1829-1838.
9. *Codex Diplomaticus Maioris Poloniae*, Ignacy Zakrzewski (ed.), tom. 3, Poznan, Typis J. I. Kraszewski, 1879.
10. *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI, publicate de Ioan Bogdan*, Petre P. Panaitescu (ed.), București, Editura Academiei Republicii Populare Române 1959.
11. *Cronicon Budense*, Joseph Podhradczky (ed.), Buda, Typis Ioannis Gyurián & Martini Bagó, 1838.
12. *De la cetatea lui Dumnezeu la edictul din Nantes: izvoare de istorie medievală*, Alexandru Florin Platon, Laurențiu Rădvan (editori), Iași, Editura Polirom, 2005.
13. *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Ioan Mihalyi de Apșa, (ed.), ediția a IV-a, Cluj-Napoca, Fundația Dragoș Vodă, 2009.
14. *Documenta Romaniae Historica. Seria A, Moldova*, vol. I (1384-1448), ed. Constantin Cihodaru, I. Caproșu, Liviu Șimanschi, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România 1975.
15. *Documenta Romaniae Historica. Seria B, Țara Românească*, vol. I (1247-1500), ed. P.P. Panaitescu, Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.
16. *Documenta Romaniae Historica. Seria C, Transilvania*, vol. X (1351-1355), ed. Ștefan Pascu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România 1977; vol. XI (1356-1360), ed. Ștefan Pascu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România 1981; vol. XII (1361-1365), ed. Ștefan Pascu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România 1985; vol. XIII (1366-1370), ed. Ioan Dani, Konrad Gundisch, Viorica Pervain, Aurel Răduțiu, Adrian Rusu, Susana Andea, București, Editura Academiei Române, 1992; vol. XIV (1371-1375), ed. Viorel Răduțiu, Viorica Pervain, Susana Andea, Lidia Gross, București, Editura Academiei Române, 2002; vol. XV (1375-1380), ed. Susana Andea, Lidia Gross, Viorica Pervain, Adinel Dincă, București, Editura Academiei Române, 2006; vol. XVI, (1381-1385), ed. Susana Andea, Lidia Gross, Viorica Pervain, Adinel Dincă, București, Editura Academiei Române, 2014.

17. *Documenta Romaniae Historica. Seria D, Relații între Țările Române*, vol. I (1222-1456), ed. Mihai Berza, Constantin Cihodaru, Damaschin Mioc, Francisc Pall, Ștefan Pascu, Ștefan Ștefănescu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România 1977.
18. *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I-II, Mihai Costăchescu (ed.), Iași, Viața Românească, 1931-1932.
19. *Documente privind Istoria României. Seria C, Transilvania, veacul XIV*, vol. I (1301-1320), ed. Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cîmpina, Eugen Stănescu, David Prodan, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953; vol. II (1321-1330), ed. Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cîmpina, Eugen Stănescu, David Prodan, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953; vol. III (1331-1340), ed. Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cîmpina, Eugen Stănescu, David Prodan, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954; vol. IV (1341-1350), ed. Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cîmpina, Eugen Stănescu, David Prodan, Mihail Roller, București, 1955.
20. *Documente privind istoria României. Seria C, Transilvania, veacul XI, XII și XIII*, (1075-1250), ed. Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cîmpina, Eugen Stănescu, David Prodan, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951; vol. II (1251-1300), ed. Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cîmpina, Eugen Stănescu, David Prodan, Mihail Roller, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1952.
21. *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki*, tom I, vol. 1 (1199-1345), ed. Nic. Densușianu, București, 1887; tom I, vol. 2 (1346-1450), ed. Nic. Densușianu, București, 1890; tom II, vol. 1 (1451-1575), ed. Ioan Slavici, București, 1891; tom II, vol. 2 (1451-1510), ed. Nic. Densușianu, E. Kaluzniacki, București, 1891.
22. *Dominium și Ecclesia în Occidentul medieval: crestomație de istorie medievală*, Marian Coman (editor), București, Editura Polirom, 2006.
23. Filitti, Ioan C., "Din arhivele Vaticanului", în *Revista Catholică*, an II, 1913.

24. *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. IV (*Scriitori și Acte Bizantine, secolele IV-XV*), Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi (ed.), București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.
25. *Iohannis de Thwrócz Chronica Hungarorum ab origine gestis*, în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, Joannis Schwadtner (ed.), Vindobonae, Typis Joannis Tomae, 1766.
26. *Izvoarele Istoriei Românilor*, Gheorghe Popa-Liiseanu (ed.), vol. II (*Anonymi geographi, Descriptio Europae Orientalis*), București, Tipografia Bucovina, 1934; vol. III (*Românii în poezia medievală*), Iași, Institutul de Arte Grafice "Presa Bună", 1934; vol. V (*Rogierius, Carmen Miserabile*), București, Tipografia Bucovina, 1935; vol. XI (*Chronicon Pictum Vindobonense*), București, Tipografia Bucovina, 1937; vol. XII (*Brodnicii*), București, Tipografia Bucovina, 1938.
27. *Liber Cancellariae Apostolicae vom Jahre 1380*, Georg Erler (ed.), Leipzig, Verlag von Veit & Comp, 1888.
28. *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae saeculi XIII e regestis pontificum romanorum selectae*, tom. II, ed. Carol Rodenberg, Berlin, Weidmanos, 1887.
29. *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita, qvibus non modo Patriae, aliarumque vicinarum regionum, sed et Remontissimarum gentium Historia mirum quantum illustratur*, vol. II, Gelasius Dobner (ed.), Praga, Regii Typographi, 1768.
30. *Monumenta Hungariae Historica. Acta Extera*, tom I, Gusztav Wenzel (ed.), Budapest, 1874.
31. Ockham, William, "*Letters to the friars minor*" and other writings, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
32. *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, Damian P. Bogdan (ed.), București, Fundatia Regele Carol, 1941.
33. *Regesta Supplicationum. A pápai kérvényekönyvek magyar vonatkozású okmányai Avignoni korszak*, Bossány Árpád (ed.), t. II, Budapest, Stephaneum Nyomda R.T., 1918.
34. *Székelyi Oklevéltár*, I, Szabó Károly (ed.), Cluj, Nyomatott K. Papp Miklósnál, 1872.

35. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. I (1191-1342), Zimmerman Franz, Carl Werner, Georg Müller (ed.), Sibiu, 1892; vol. II, (1342-1390), Sibiu, 1897.
36. *Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram Illustrantia*, tom I, August Theiner (ed.), Roma, Typis Vaticanis, 1859; tom II, August Theiner (ed.), Roma, Typis Vaticanis, 1860.
37. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, August Theiner (ed.), tom I (1217-1409), Roma, Typis Vaticanis, 1860.

Istoriografie. Lucrări generale

1. Ablay, Mehmet, *Din istoria tătarilor*, ediția a 2-a, Cluj-Napoca, Editura Kriterion, 2005.
2. Achim, Viorel, *Banatul in Evul Mediu. Studii*, București, Editura Albatros, 2000.
3. Andreescu, Ștefan, *Din istoria Mării Negre (Genovezi, români și tătari în spațiul pontic în secolele XIV-XVII)*, București, Editura Enciclopedică, 2001.
4. Arnold, Benjamin, *Princes and Territories in Medieval Germany*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
5. Auner, Carol, *Restituiri istoriografice*, (ediție îngrijită de pr. Ștefan Lupu) Iași, Editura Sapientia, 2013.
6. Bartal, Antonius, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis Regni Hungariae*, Budapest, Typis Societatis Franklinianae Budapestini, 1901.
7. Barthelemy, Dominique, *Anul o mie și pacea lui Dumnezeu*, Iași, Editura Polirom, 2002.
8. Bătrîna, Adrian, Bătrîna, Lia, *Biserica "Sfântul Nicolae" din Rădăuți: cercetări arheologice și interpretări istorice asupra începutului Țării Moldovei*, Piatra-Neamț, Editura Constantin Matasă, 2012.
9. Berend Nora, *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and "Pagans" in Medieval Hungary c. 1000 – c. 1300*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.
10. Boucher, David, Kelly, Paul, *Mari gânditori politici: de la Socrate până astăzi*, București, Editura ALL, 2008.

11. Brătianu, Gheorghe I., *Marea Neagră: de la origini până la cucerirea otomană*, București, Editura Meridiane, 1988.
12. Brezzi, Paolo, *The Papacy. Its Origins and Historical Evolution*, The Newman Press in Westminster, Maryland, 1958.
13. Bryce, James, *The Holy Roman Empire*, London, Macmillan, 1871.
14. Carson, Thomas, Cerrito, Joann (ed.), *The New Catholic Encyclopedia, 2nd edition*, vol. 5, 8, Washington D.C., Gale Group, 2003.
15. Cazacu, Matei, Mureșan, Dan Ioan, *Ioan Basarab, un domn român la începuturile Țării Românești*, Chișinău, Editura Cartier, 2013.
16. Chélini, Jean, *Histoire religieuse de l'occident médiéval*, Armand Colin, Paris, 1968.
17. Coman, Marian, *Putere și teritoriu. Țara Românească medievală (secolele XIV-XVI)*, București, Editura Polirom, 2013.
18. Comyn, Robert, *The History of Western Empire*, vol. 1, London, W.H. Allen & Co, 1841.
19. Coy, Jason P., *A Brief History of Germany*, New York, Facts on File Inc 2010.
20. Damian, Iulian Mihai, *Ioan de Caspestrano și Cruciada Târzie*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2011.
21. Davies, Norman, *Istoria Poloniei. Terenul de joacă al lui Dumnezeu. De la origini până la 1795*, Iași, Editura Polirom, 2014.
22. Demurger, Alain, *Cavalerii lui Christos: ordinele religios-militare în Evul Mediu (secolele al XI-lea - al XVI-lea)*, București, Editura Cartier, 2003.
23. Dincă, Aurel, *Instituția episcopală latină în Transilvania medievală (secolele XI/XII-XIV)*, [teză de doctorat, coordonator Ioan-Aurel Pop], Cluj-Napoca, 2008.
24. Djuvara, Neagu, *Răspuns criticilor mei și neprietenilor lui Negru Vodă*, București, Editura Humanitas, 2011.
25. Djuvara, Neagu, *Thocomerius – Negru vodă. Un voivod de origine cumană la începuturile Țării Românești*, Editura Humanitas, București, 2007.
26. Dobre, Claudia Florentina, *Mendicants in Moldova. Mission in an Orthodox land*, Daun, Aurel Verlag, 2008.
27. Dobrescu, Nicolae, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, Tipografia cărților bisericești, 1906.

28. *Documente privind istoria României. Introducere*, Mihail Roller (ed.), București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1956.
29. Drăguț, Vasile, *Arta gotică în România*, București, Editura Meridiane, 1979.
30. Drăguț, Vasile, *Pictura murală din Transilvania (sec. XIV-XV)*, București, Editura Meridiane, 1970.
31. Dumea, Emil, *Istoria Bisericii Catolice din Moldova*, Iași, Editura Sapiientia, 2005.
32. Dunham, Samuel A., *A history of Germanic Empire*, London, Longman, Rees, Orme, Brown, Green, & Longman, 1834.
33. Dvornik, Francis, *Slavii în istoria și civilizația europeană*, București, Editura ALL, 2001.
34. Engel Pál, Kristó Gyula, Kubinyi András, *Histoire de la Hongrie medievale*, t. II, Presses universitaires de Rennes, Rennes, 2001.
35. Engel Pál, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale, 895-1526*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2006.
36. English, Edward D. (ed.), *Encyclopedia of the medieval world*, New York, Facts On File, 2004.
37. Eubel, Konrad, *Hierarchia Catholica Medii Aevii, Summorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium, Ecclesiarum Antistitum*, vol. I-II, Regensburg, Sumptibus et Typis Librariae Regensbergianae, 1914.
38. Ferent, Ioan, *Cumanii și episcopia lor*, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, 1931.
39. Filipașcu, Alexandru, *Istoria Maramureșului*, București, Tipografia ziarului "Universul", 1940.
40. Fine Jr., John V.A., *The Bosnian Church: A New Interpretation. A Study of the Bosnian Church and Its Place in State and Society from the 13th to the 15th Centuries*, New York, Columbia University Press, 1975.
41. Flori, Jean, *Război Sfânt, Jihad, Cruciadă. Violență și religie în creștinism și islam*, Chișinău, Editura Cartier, 2002.
42. Franzen, Augustus, Baumer, Remigius, *Istoria papilor*, București, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 1996.
43. Franzen, Augustus, *Mică istorie a Bisericii*, Târgu Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2009.

44. Gábor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princess: Dynastic Cults in Medieval Central Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
45. Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor*, vol. I-II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.
46. Giurescu, Constantin C., *Târguri sau orașe, și cetăți moldovene: din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, ediția a 2-a, București, Editura Enciclopedică, 1997.
47. Giurescu, Dinu C., *Țara Românească în secolele XIV-XV*, București, Editura Științifică, 1973.
48. Gonța, Alexandru I., *Românii și Hoarda de Aur (1241-1502)*, Iași, Editura Demiurg, 2010.
49. Gorovei, Ștefan, *Dragoș și Bogdan, întemeietorii Moldovei: probleme ale formării statului feudal Moldova*, București, Editura Militară, 1973.
50. Gorovei, Ștefan, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, ediția a II-a, Iași, Editura "Universității Alexandru Ioan Cuza", 2014.
51. Graur, Alexandru, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică, 1965.
52. Gyémánt, Ladislau, *Evreii din Transilvania. The Jews of Transylvania*, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, 2004.
53. Halecki, Oskar, *Un Empereur de Byzance a Rome. Vinght ans de travail pour l'union des Eglises et pour la defense de l'Empire d'Orient (1355-1375)*, Varșovia, Société des Sciences et des Lettres de Varsovie, 1930.
54. Hartmann, Wilfred, Pennington, Kenneth, *The history of medieval canon law in the classical period, 1140-1234*, Washington D.C., Catholic University of America Press, 2008.
55. Harvey, Katherine, *Episcopal Appointments in England, c. 1214-1344: From Episcopal Election to Papal Provision*, 2nd edition, Routledge, London & New York, 2016.
56. Hasan, Mihai Florin, *Proscriși și infractori în Transilvania în secolele XIV-XVI* [teză de doctorat, coordonator Nicolae Edroiu], Cluj-Napoca, 2007.
57. Hasan, Mihai-Florin, *Proscriși și infractori în Transilvania în secolele XIV-XVI*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2017.

58. Henderson, Ernest F., *History of Germany in Middle Age*, New York, Talon Publishing, 1906.
59. Holban, Maria, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.
60. Holmes, George (ed.), *Oxford illustrated History of Medieval Europe*, Oxford, Oxford University Press, 1988.
61. Hughes, Philip, *History of the Church*, vol. 3, Londra, Sheed and Ward, 1993.
62. Hughes, Philip, *History of the Church*, vol. 3, Sheed and Ward, Londra, 1993.
63. Iorga, Nicolae, *Condițiile de politică generală în cari s'au întemeiat Bisericile Românești în veacurile XIV-XV*, București, Librăriile Socec & Comp., 1913.
64. Iorga, Nicolae, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. 1, Vălenii de munte, Tipografia Neamul Românesc, 1908.
65. Iorga, Nicolae, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. 1, București, Stabilimentul grafic I. V. Socec, 1901.
66. Jackson, Peter, *The Mongols and the West, 1221-1410*, London – New York, Routledge, 2005.
67. Jeep, John M. (ed.), *Medieval Germany. An Encyclopedia*, New York, Routledge, 2001.
68. Kaffa, Elena, *The Greek Church of Cyprus, the Morea and Constantinople during the Frankish Era. 1196-1303*, [Ph.D thesis], Cardiff, 2008.
69. Kantorowicz, Ernst H., *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology*, 2nd edition, Princeton University Press, Princeton, 1966.
70. Kantorowicz, Ernst Hartwig, Lorimer, E. O., *Frederick the Second, 1194-1250*, New York, Frederick Ungar Publishing, 1957.
71. Kelly, John Norman Davidson, *The Oxford Dictionary of Popes*, Oxford, Oxford University Press, 1988.
72. Lala, Eteleva, *Regnum Albaniae, the Papal Curia, and the Western Visions of a Borderline Nobility*, [PhD thesis, supervisor: Gerhard Jaritz], Budapest, 2008.
73. MacCulloch, Diarmaid, *Istoria Creștinismului*, București, Editura Polirom, 2011.
74. Madgearu, Alexandru, *Originea medievală a focarelor de conflict din Peninsula Balcanică*, București, Editura Corint, 2001.

75. Makkai László, *A Milkói (kún) püspökség és népei*, Debrecen, Pannonia Könyvnyomda, 1936.
76. Makkai László, Mócsi András, *Erdély története. Első Kötet a kezdetektől 1606-ig*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.
77. Maléth Ágnes, *I. Károly és a pápaság kapcsolata (1301-1342)*, [Doktori értekezés, témavezetok: Csernus Sándor - Jean-Michel Matz], Szeged - Angers, 2016.
78. Meyendorf, John, *Teologia bizantină. Tendințe istorice și teme doctrinare*, Editura Nemira, București, 2013.
79. Mihalache, Robert-Marius, *Legățiile pontificale în Transilvania în secolele XII-XIV* [teză de doctorat, coordonator: Ioan-Aurel Pop], Cluj-Napoca, 2013.
80. Minea, Ilie, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund: note istorice*, București, Tipografia "Convorbiri literare", 1919.
81. Mitchell, Otis C., *Two German Crowns. Monarchy and Empire in Medieval Germany*, Bristol, Wyndham Hall Press 1985.
82. Moisescu, Gheorghe, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul veacului XIV*, București, Tipografia cărților bisericești, 1942.
83. Moroni, Gaetano, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, vol. XXII, Venezia, Tipografia Emiliana, 1843; vol. LXIII, Venezia, Tipografia Emiliana, 1853.
84. Muldoon, James, *Popes, Lawyers & Infidels: The Church and the Non-Christian World, 1250-1550*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1979.
85. Mureșan, Dan Ioan, "The Romanian Tradition", în *The Orthodox Christian World*, Augustine Casiday (ed.), Routledge, London & New York, 2012.
86. Musto, Ronald, *Apocalypse in Rome. Cola di Rienzo and the Politics of the New Age*, Los Angeles, University of California Press, 2003.
87. Năstăsoiu, Dragoș-Gheorghe, *Sancti Reges Hungariae in mural painting of late-medieval Hungary*, [MA thesis], Budapest, 2009.
88. Neagu, Răzvan Mihai, *Politica beneficală a papalității de la Avignon în Transilvania (1305-1378)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013.
89. Oltean, Sergiu-Ionuț *Abații și conventuri în Transilvania secolelor XII-XIV* [teză de doctorat], Șerban Turcus (coord), Cluj-Napoca, 2019.

90. Onciul, Dimitrie, *Studii de istorie* (ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu), București, Editura Albatros, 1971.
91. Pâclișanu, Zenovie, *Propaganda catolică între românii din Ardeal și Ungaria înainte de 1500*, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, 1920.
92. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a V-a, București, Editura Sophia, 2000.
93. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Române: compendiu*, ediția a II-a, București, Editura Andreiana, 2007.
94. Pálóczi Andrasi Horváth, *Pechenegs, Cumans, Iasians. Steppe People in medieval Hungary*, Gyomaendrod, Kner Printing House, 1989.
95. Panaitescu, Petre P., *Introducere la Istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969.
96. Panaitescu, Petre P., *Istoria Românilor*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1943.
97. Papacostea, Șerban, *Geneza statului în evul mediu românesc. Studii critice*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988.
98. Papacostea, Șerban, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul mongol*, București, Editura Enciclopedică, 1993.
99. Pascu, Ștefan, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor, în sec. XIII și XIV*, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj”, 1944.
100. Pascu, Ștefan, *Răscoale țărănești în Transilvania*, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească”, 1947.
101. Patai, Raphael, *The Jews of Hungary: History, Culture, Psychology*, Detroit, Wayne State University Press, 1996.
102. Pilat, Liviu, *Între Roma și Bizanț: societate și putere în Moldova (secolele XIV-XVI)*, Iași, Editura ”Universității Alexandru Ioan Cuza”, 2008.
103. Platon, Alexandru Florin, Rădvan, Laurențiu, Maleon, Bogdan-Petru, *O istorie a Europei de Apus: de la Imperiul Roman târziu la marile descoperiri geografice*, Iași, Editura Polirom, 2010.
104. Pop, Ioan-Aurel, *Din mâinile valahilor schismatici. Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, București, Editura Litera, 2011.

105. Pop, Ioan-Aurel, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1997.
106. Pop, Ioan-Aurel, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1996.
107. Popa, Radu, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
108. Popa, Radu, *Studii și articole*, vol. I, (ediție îngrijită de Daniela Marcu-Istrate și Adrian Ioniță), Brașov, Editura 2013, 2014.
109. Popa, Radu, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, Academia de Științe sociale și politice a Republicii Socialiste România, 1970.
110. Pray, Georg, *Specimen Hierarchiae Hungaricae complectens seriem chronologicam archiepiscoporum Hungariae, cum rudi diocese dioecesium delineatione*, Posonii-Casovia, Joannis Michaelis Landere Typographi et Bibliopolae, 1776.
111. Previte-Orton, C. W., *A History of Europe from 1198 to 1378*, New York, Methuen & Co, 1937.
112. Prioteasa, Elena Dana, *Medieval Wall Paintings in Transylvanian Orthodox Churches. Iconographic Subjects in Historical Context*, Editura Academiei Române - Editura Mega, București - Cluj-Napoca, 2016.
113. Quaglioni, Diego, *Storia della Chiesa. La crisi del Trecento e il papato avignonese*, Milano, Cinisello Balsamo, 1994.
114. Rădvan, Laurențiu *Orașele din Țările Române în Evul Mediu (sfârșitul sec. al XIII-lea – începutul sec. al XVI-lea)*, Iași, Editura "Universității Alexandru Ioan Cuza", 2011.
115. Reli, Simeon, *Biserica ortodoxă română din Maramureș în vremurile trecute*, Cernăuți, Editura Mitropoliei Bucovinei, 1938.
116. Reli, Simeon, *Istoria vieții bisericești a românilor*, vol. I, Cernăuți, Tipografia "Mitropolitul Silvestru", 1942.
117. Rezachevici, Constantin, *Cronica Moldovei de la Cracovia : secolul XIII - începutul secolului XVII : textul inedit al unui autor polon anonim*, București, Editura Meronia, 2006.

118. Rezachevici, Constantin, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova. Partea 1: Secolele XIV-XVI*, București, Editura Enciclopedică, 2001.
119. Richard, Jean, *La papauté et les missions d'Orient au Moyen-Âge (XIII-XIVème siècle)*, École Française de Rome, Roma, 1977.
120. Runciman, Steven, *Teocrația bizantină*, București, Editura Nemira, 2012.
121. Runciman, Steven, *Vecerniile siciliene*, București, Editura Nemira, 2011.
122. Rusu, Adrian Andrei, *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.
123. Sălăgean, Tudor, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea: Afirmarea regimului congregațional*, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, 2003.
124. Sălăgean, Tudor, *Un voievod al Transilvaniei: Ladislau Kán, 1294-1315*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2007.
125. Sanie, Silviu, *Culte orientale în Dacia Romană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică 1981.
126. Schmidt, Wilhelm, *Romano-Catholici per Moldaviam Episcopatus et Rei Romano-Catholicae Res Gestae*, Budapest, Typis Societatis Typographicae "Athenaeum", 1887.
127. Selart, Anti, *Livonia, Rus' and the Baltic states in the Thirteen Century*, colecția "East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450", Leiden-Boston, Brill Academic Pub, 2015.
128. Sismondi, Jean-Charles-Leonard Sismondi, *History of the Italian republics in the middle ages*, London, G. Routledge & Sons, 1906.
129. Solomon, Flavius, *Politică și confesiune la început de Ev Mediu moldovenesc*, Iași, Editura "Universității Alexandru Ioan Cuza", 2004.
130. Spinei, Victor *Moldova în secolele XI-XIV*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
131. Spinei, Victor, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999.
132. Spinei, Victor, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

133. Ștefănescu, Melchisedec, *Papismul și starea actuală a Bisericii Ortodoxe în Regatul României*, București, Tipografia Cărților Bisericesci, 1883.
134. Ștefănescu, Ștefan, *Țara Românească, de la Basarab I "Întemeietorul" până Mihai Viteazul*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970.
135. Stoicescu, Nicolae, *1330. Posada*, București, Editura Militară, 1980.
136. Stoyanov, Yuri, *Tradiția ascunsă a Europei. Istoria secretă a ereziei creștine în Evul Mediu*, Iași, Editura Politom, 1999.
137. Suciu, Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
138. Suttner, Ernst Christoph, *Teologie și biserică la români, de la încreștinare până în secolul XX*, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2011.
139. *The Catholic Encyclopedia*, I-XIII, Charles G. Herbermann et alii, New-York, Encyclopedia Press, 1907-1912.
140. *The New Cambridge Medieval History*, David Abulafia (ed.), vol. V, VI, Cambridge, Cambridge University Press, 1999-2000.
141. *The New Catholic Encyclopedia*, 2nd edition, Thomas Carson, Joann Cerrito (ed.), vol. 5, 10, Washington D.C., Gale Group, 2003.
142. *The Oxford Dictionary of Christian Church*, 3rd edition, F. L. Cross, E. A. Livingstone (ed.), Oxford, Oxford University Press, 1997.
143. Theodorescu, Răzvan, *Bizanț, Balcani, Occident, la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.
144. Torrell, Jean-Pierre, *Saint Thomas Aquinas: the person and his work*, vol. 1, The Catholic University of America Press, Washington DC, 2005.
145. Turcuș, Șerban (coordonator), *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI-XIV). Evaluare statistică, evoluții, semnificații*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011.
146. Turcuș, Șerban (editor), *Varia Catholica: studii de istorie și ecleziologie*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998.
147. Turcuș, Șerban, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, Editura Enciclopedică, 2001.

148. Turcuș, Șerban, *Sinodul General de la Buda (1279)*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001.
149. Turk, Eleanor L., *The History of Germany*, Westport, Greenwood Press, 1999.
150. Ullmann, Walter, *A short History of the papacy*, 2nd edition, London, Routledge, 2003.
151. Ullmann, Walter, *Law and Politics in the Middle Ages. An Introduction to the Sources of Medieval Political Ideas*, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.
152. Vásáry István, *Cumans and Tatars. Oriental Military in Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
153. Veit, Valentin, *The German People. Their History and civilization, from the Holy Roman Empire to the Third Reich*, New York, Alfred A. Knopf, 1946.
154. Virtosu, Emil, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XIV-lea*, București, Editura Academiei Române, 1960.
155. Xenopol, Alexandru D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. 2, Iași, Tipografia H. Goldner, 1889.
156. Zimmermann, Harald, *Papalitatea în Evul Mediu: o istorie a pontifilor romani, din perspectiva istoriografiei*, Iași, Editura Polirom, 2004.
157. Zimmermann, Harald, *Veacul întunecat*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Articole și Studii

1. Achim, Viorel, "Ordinul Franciscan în Țările Române în secolele XIV-XV. Aspectele teritoriale", în *Revista de Istorie*, tom VII, nr. 5-6, 1996.
2. Achim, Viorel, "Structuri ecleziastice și politici confesionale în spațiul balcano-carpatic în secolul al XIII-lea", în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. 20, 2002.
3. Achim, Viorel, "Voievozii în districtele românești din Banat" în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. 12, 1994, pp. 95-120.

4. Achim, Viorel, *Les unités territoriales de l'ordre franciscain dans l'espace roumain aux XIVe-Xve siècles*, în "Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe", Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta (ed.), Cluj-Napoca, 1995.
5. Ágnes, Maléth, "La relation de Charles I-er de Hongrie avec la papauté (1301–1342)", în *Dissertationes historicae collectae per Cathedram Historiae Medii Aevi Modernorumque Temporum Universitatis Quinqueecclesiensis. Specimina Nova, Pars Prima, Sectio Mediaevalis*, tom IX, 2017.
6. Agrigoroaie, Vladimir, "An *interpretatio wallachica* of Serbian Cultural Patterns: The Cases of Ribița, Streisângeorgiu and Crișcior (but also Râmeț)", în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, nr. 16/II, 2012.
7. Andea, Susana, "De la *magister* la *litteratus* în scrierea medievală transilvăneană", în Susana Andea (coord.), *Scris și societate în Transilvania secolelor XIII-XVII*, Cluj-Napoca, Argonaut Publishing, 2013.
8. Andreescu, Constantin, "Așezări franciscane la Dunăre și Marea Neagră în sec. XIII-XIV", în *Cercetări istorice: buletinul seminarului de istoria românilor al Universității din Iași*, nr. VIII-IX, 1932-1933.
9. Andreescu, Ștefan, "Mitropolia de Halici și episcopia de Asprokastron. Câteva observații", Paul Cernovodeanu et alii, *Național și universal în istoria românilor. Studii oferite prof. Dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
10. Auner, Carol, "Episcopia de Seret", în *Revista Catolică*, an II, 1913.
11. Auner, Carol, "Episcopia Milcoviei în veacul al XIV-lea", în *Revista Catolică*, an III, 1914.
12. Auner, Carol, "Episcopia Milcoviei", în *Revista Catolică*, an I, 1912.
13. Berend Nóra, "The Mendicant Orders and the Conversion of Pagans in Hungary" în *Alle frontiere della cristianita, i frati mendicanti e l'evangelizzazione tra '200 e '300*", Spoleto, 2001.
14. Bogdan, Ion, "Originea voevodatului la români", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tom XXIV, 1902.
15. Boyer, Jean-Paul, "Boniface VIII en juge des rois. Une harangue de Barthélemy de Capouesur la succession de Hongrie ", în *La Diplomatie des États Angevins aux XIII-e et*

- XIV-e siecle*, Zoltán Kordé, István Petrovics (coord.), Accademia d'Ungheria in Roma, Roma-Szeged, 2010.
16. Brătianu, Gheorghe I., "Demetrius, princeps Tartarorum (ca. 1360-1380)", în *Revue des Etudes Roumaines*, IX-X, 1965.
 17. Brătianu, Gheorghe, "Tradiția istorică a descălecatului Țării Românești", în *Analele Academiei Române. Secțiunea Istorică*, seria a III-a, vol. XXV, 1942-1943.
 18. Bueno, Irina, "L'Armenia e gli Armeni nel pontificato di Giovanni XXII", în «*Sapiens, ut loquatur, multa prius considerat*» *Studi di storia medievale offerti a Lorenzo Paolini*, Centro Italiano di Studi Sull'Alto Medioevo, Spoleto, 2019.
 19. Căprăroiu, Denis, "Asupra probabilei origini oltene a voievodului Bogdan I", în Justin Dragomir, *Rădăuții și Întemeierea Moldovei-650 de ani*, București, Editura Basilica, 2009.
 20. Căprăroiu, Denis, "Din nou despre originea oltenească a lui Bogdan I", în Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damea, *Românii în istoria Europei*, vol. I, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.
 21. Căprăroiu, Denis, "Opinii istoriografice despre unul dintre voievozii cu numele Bogdan din secolul al XIV-lea", în *Analele Universității din Craiova. Seria Istorie*, vol. 16, nr. 1 (19), 2011.
 22. Cărciumaru, Radu, "Despre revolta lui Bogdan din Cuhea și consecințele sale asupra evoluției Țării Maramureșului la mijlocul veacului al XIV-lea", în *Revista de Istorie Militară*, nr. 3-4, 2012.
 23. Caselli, Fausto Piola, "L'evoluzione della contabilità camerale nel periodo avignonese", în *Aux origines de l'État moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon. Actes de la table ronde d'Avignon (23-24 janvier 1988)*, École Française de Rome, Roma, 1990.
 24. Cazacu, Matei "La tolérance religieuse en Valachie et en Moldavie depuis le XIVe siècle", în Chantal Delsol et Michel Maslowski (éd.), *Histoire des idées politiques de l'Europe Centrale*, Paris, Cerf, 1998.
 25. Cihodaru, Constantin, "Constituirea statului feudal moldovenesc și lupta pentru realizarea independenței lui", în *Studii și Cercetări Științifice*, nr.1, an XI, 1960.

26. Cihodaru, Constantin, "Observații cu privire la procesul de formare și de consolidare a statului feudal Moldova, în sec. XI-XIV", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol* nr. XVI, 1979.
27. Ciocîltan, Virgil, "Politica față de genovezi a hanului Ozbek (1313-1341) în contextul relațiilor Hoardei de Aur cu ilhanatul și cu sultanul mameluc", în Paul Cernovodeanu et alii, *Național și universal în istoria românilor. Studii oferite prof. Dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
28. Ciucălău, Daniel, "Hoarda de Aur și spațiul nord-dunărean la începutul stăruirii românești", în *Acta Moldaviae Septentrionalis*, an VII-VIII, 2008-2009.
29. Csukovits, Enikő, "L'innovazione istituzionali nell'età angioina e i loro parallelismi napoletani", în *L'Ungheria angioina*, Enikő Csukovits (ed.), Viella, Roma, 2013.
30. De Cevins, Marie-Madeleine, "L'alliance du sabre et du goupillon en Hongrie au XIVe siècle: les freres mendiants comme agents de l'expansionnisme angevin dans les Balkans", în *La Diplomatie des États Angevins aux XIII-e et XIV-e siècle*, Zoltán Kordé, István Petrovics (coord.), Accademia d'Ungheria in Roma, Roma-Szeged, 2010.
31. De Cevins, Marie-Madeleine, "Société et vie culturelle en Hongrie sous les rois angevins", în Noël-Yves Tonnere, Élisabeth Verry (coord.), *Les princes angevins du XIIIe au XVe siècle*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2003.
32. Decei, Aurel, "Une opinion tendancieuse de l'historiographie hongroise. Les origines de Bogdan I, fondateur de la Moldavie", în *Revue de Transylvanie*, nr. 3, 1939.
33. Deletant, Dennis, "Moldavia between Hungary and Poland, 1347-1412", în *Slavonic and East European Review*, vol. 64, nr. 2, 1986.
34. Despinescu, Anton, "Episcopia romano-catolică de Siret – prima încercare de organizare bisericească de rit roman în principatul medieval al Moldovei", în *Chronos. Revistă de Istorie*, an VIII, nr. 2 (15), 2010.
35. Dincă, Adinel Ciprian, "Aprecieri preliminare privind alegerea episcopului Transilvaniei în sec. XIII-XIV", în Susana Andea (ed.), *Transilvania. Studii istorice, (sec. XIII-XVII)*, București, Editura Academiei, 2005.
36. Doboș, Dănuț, "Din istoria episcopilor de Turnu Severin și Argeș", în *Pro Memoria. Revistă de Istorie Ecleziastică*, nr. 6, Chișinău, 2007.

37. Doublier, Etienne, "Libra misericordiae. Le indulgenze di Bonifacio VIII", în *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, nr. 2, 2010.
38. Drăghiceanu, Virgil, "Curtea Domnească din Argeș. Note istorice și arheologice în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul 1917-1923*, an X-XVI, 1923.
39. Drăghiceanu, Virgil, "Jurnalul săpăturilor din Curtea Domnească a Argeșului", în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul 1917-1923*, an X-XVI, 1923.
40. Dragomir, Silviu, "Vechile biserici din Zărand și ctitorii lor în secolele XIV și XV", în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania pe anul 1929, 1930*.
41. Drăguț, Vasile, "Legenda <eroului de frontieră> în pictura medievală din Transilvania", în *Monumente istorice și de artă*, nr. 2, 1974.
42. Duval-Arnould, Louis, "Élaboration d'un document pontifical: les travaux préparatoires a la constitution apostolique *Cum inter nonnullos* (12 novembre 1323)", în *Aux origines de l'État moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon. Actes de la table ronde d'Avignon (23-24 janvier 1988)*, École Française de Rome, Roma, 1990.
43. Galamb, György, "La politique des rois angevins de la Hongrie et le vicariat franciscain bosniaque", în *La Diplomatie des États Angevins aux XIII-e et XIV-e siècle*, Zoltán Kordé, István Petrovics (coord.), Accademia d'Ungheria in Roma, Roma-Szeged, 2010.
44. Gergely, Kiss, "VIII. Bonifác és Magyarország (1290-1303)", în *Századok. A Magyar Történelmi Társulat folyóirata*, an 152 (2018), nr. 6.
45. Gonța, Alexandru, "Afirmarea existenței statului moldovean în luptele dintre catolici și ortodocși până la întemeiere. Voievodatul lui Dragoș", în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XXXVI, nr. 9-12, 1960.
46. Gorovei, Ștefan, "Poziția internațională a Moldovei în a doua jumătate a veacului al XIV-lea", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol*, nr. XVI, 1979.
47. Guillemain, Bernard, "Papauté d'Avignon et Etat Moderne", în *Papauté, monachisme et théories politiques, Vol. I - Le pouvoir et l'institution ecclésiastique*, Pierre Guichard, Marie-Thérèse Lorcin, Jean-Michel Poisson et Michel Rubellin (ed.), Presses universitaires de Lyon, Lyon, 1994.
48. Györffy György, "Adatok a romanok XII századi történetéhez és a romam allam kezdeteihez", în *Történelmi szemle*, nr. VII, 1964.

49. Hasan, Mihai-Florin, *On the idea of poverty in the western Middle Ages (12th-15th centuries)*, în "Acta Musei Napocensis", nr. 52, tom II/2015, Cluj-Napoca, 2016.
50. Hasan, Mihai-Florin, "Aspecte ale relațiilor matrimoniale munteano-maghiare din secolele XIV-XV", în *Revista Bistriței*, nr. 27, 2013.
51. Holban, Maria, "Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria Angevină. (Problema stăpânirii efective a Severinului și a suzeranității în legătură cu drumul Brăilei)", în *Studii. Revistă de istorie*, tom 15, nr. 2, București, 1962.
52. Holban, Maria, "Deposdări și judecăți în Banat pe vremea Angevinilor și ilustrarea lor prin procesul Voya (1361-1378)", în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, nr. 5.
53. Housley, Norman, "King Louis the Great of Hungary and the Crusades, 1342-1382", în *Slavonic and East European Review*, nr. 72, 1984.
54. Hunyadi, Zsolt, "The Western Schism and Hungary: from Louis I to Sigismund of Luxembourg", în *Chronica*, nr. 13, 2017.
55. Iorga, Nicolae, "Brodnicii și românii. O problemă din vechea istorie a românilor, cu un adaos despre Vrancea", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tom VIII, 1928.
56. Iorga, Nicolae, "Imperiul cumanilor și domnia lui Bășărabă. Un capitol din colaborarea româno-barbară în Evul Mediu" în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria a III-a, tom VIII, 1928.
57. Iosipescu, Sergiu, "Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cuceririi ungare", în Nicolae Stoicesu (coord.), *Constituirea statelor feudale românești*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980.
58. Kerny, Terézia, "Szent Kálmán és Könyves Kálmán kultuszáról", în *Ars Hungarica*, nr. 29, 2001.
59. Kieseewetter, Andreas, „Bonifacio VIII e gli Angioini”, în *Bonifacio VIII. Atti del XXXIX Convegno storico internazionale*, Centro Italiano di Studi Sul'Alto Medioevo, Spoleto, 2003.

60. Kiss, Gergely, "Les legats pontificaux en Hongrie au temps des rois Angevins (1298-1311)", în *La Diplomatie des États Angevins aux XIII-e et XIV-e siècle*, Zoltán Kordé, István Petrovics (coord.), Accademia d'Ungheria in Roma, Roma-Szeged, 2010.
61. Kiss, Gergely, "The Protection of the Church by Hungarian Royal Decrees and Synodal Statutes in the 11th to early 14th centuries", în *Ecclesia et Violentia: Violence against the Church and Violence within the Church in the Middle Ages*, Radoslaw Kotecki, Jacek Maciejewski (ed.), Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2014.
62. Klaniczay, Gabor, "Saints Cults in Medieval Central Europe: Rivalries and Alliances", în Nils Holger Petersen et alii, *Symbolic Identity and the Cultural Memory of Saints*, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2018.
63. Klaniczay, Gábor, Efforts of the Canonization of Margaret of Hungary in the Angevin Period, în *Hungarian Historical Review*, no. 2, 2013.
64. Lăzărescu, Emil, "Despre piatra de mormânt a comitelui Laurențiu și câteva probleme arheologice și istorice în legătură cu ea", în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, nr. 1-2, 1957.
65. Lăzărescu, Emil, "Despre voivodul românilor din 1307-1308 amintit în cronica lui Ottokar de Styria", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tom XXVII, mem. II, 1945.
66. Lăzărescu, Emil, "Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească (până la 1385)", în *Romanoslavica*, nr. XI, 1965.
67. Longnon, Jean, "Charles d'Anjou et la croisade de Tunis", în *Journal des Savants*, 1974, nr. 1.
68. Lucherini, Vinni, "Celebrare e cancellare la memoria dinastica nella Napoli angioina: le tombe del principe Andrea d'Ungheria e della regina Giovanna I", în *Hortus artium medievalium*, nr. XXI, 2015.
69. Lucherini, Vinni, "Il Chronicon pictum ungherese (1358). Racconto e immagini al servizio della costruzione dell'identità nazionale", în *Rivista di Storia della Miniatura*, vol. 19, 2015.
70. Lucherini, Vinni, "L'arte alla corte dei re "napoletani" d'Ungheria nel primo Trecento: un equilibrio tra aspirazioni italiane e condizionamenti locali", în *Arte di Corte in Italia*

del Nord. Programmi, modelli, artisti (1330-1402 ca.). Atti del convegno internazionale (Lausanne, 24-26 maggio 2012), Viela, Roma, 2012.

71. Lucherini, Vinni, "Raffigurazione e legittimazione della regalita nel primo Trecento: una pittura murale con l'incoronazione di Carlo Roberto d'Angio a Spišská Kapitula", în *Medioevo Natura e Figura. Atti del Convegno internazionale di studi Parma, 20-25 settembre 2011*, Arturo Carlo Quintavalle (ed.), Milano, Skira, 2015.
72. Madgearu, Alexandru, "Misiunea Episcopului Hierotheos în contextul diplomației byzantine", în Ioan Aurel Pop et alii (ed.), *Sfântul Ierotei, episcop de Alba-Iulia (sec. X)*, Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2010.
73. Mărculeț, Vasile, "Cu privire la începuturile Mitropoliei Moldovei", în *Carpica*, an XXXVII, 2008.
74. Marek, Miloš, "Missions of Papal Legates in the Medieval Kingdom of Hungary I. Niccolo Boccassini (1301-1302)", în *Slovak Studies. Rivista dell'istituto storico slovacco di Roma*, an 2, nr. 1-2, 2016.
75. Marinescu, Constantin, "Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și Moldova", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tom II, 1924.
76. Mihalache, Robert-Marius, "Aspectele istorico-economice ale Episcopiei Transilvaniei reflectate de registrul de dijme (1332-1337)", în *Anuarul Institutului de Istorie "George Baritiu" din Cluj-Napoca*, tom LIV, 2015.
77. Mihalache, Robert-Marius, "Hierocratic Aspects Related to the Legation of Archbishop Robert of Esztergom to Cumania", în *Transylvanian Review*, vol. XXIII, no. 1, 2014.
78. Mihalache, Robert-Marius, "Historical-Economic Aspects Pertaining to the Bishopric of Transylvania As Reflected in the Pontifical Tithe Register (1332-1337)" în *Transylvanian Review*, vol. XXVII, no. 2, 2018.
79. Mihalache, Robert-Marius, "The Institution of the Papal Legation (12th-14th Centuries). Historical and Historiographical Benchmarks", în *Transylvanian Review*, vol. XXVIII, No. 2, 2019
80. Mihalache, Robert-Marius, "The Holy See's Intervention in the Struggle for the Occupation of the Hungarian Throne (1290-1310)", în *Transylvanian Review*, vol. XX, Supplement No. 2, 2011.

81. Millet, H elene, "Qu'est-ce que la papauté avignonnaise?",  n *Lusitania Sacra*, nr. 22, 2010.
82. Montaubin, Pascal, "L'opposition des clercs et des laics du royaume de France a la centralisation pontificale. L'exemple de la politique *B n ficiale* (1225-1303)",  n *Studien und Dokumente zur Gallia Pontificia*, nr. 7, 2012.
83. Montaubin, Pascal, "Les conciles de la monarchie pontificale (1049-1312) : des conciles sans drame?",  n *La dramatique conciliaire de l'Antiquit    Vatican II*, Guillaume Cuchet, Charles M riaux (ed.), Lille, Presses du Septentrion, 2019.
84. Napi rkowski, Stanislaw, "Saint Francois dans les pays slaves, en hongrie et en lituanie",  n Servus Gieben (coord.), *Francesco d'Assisi nella storia secoli XIII-XV, atti del primo convegno di studi per l'VIII centenario della nascita di S. Francesco, 1182-1982*, Roma, Istituto storico dei cappuccini, 1983.
85. N sturel, Petre  ., "La partition de la M tropole de Hongrovalachie",  n *Buletinul Bibliotecii Române. Studii  i documente rom ne ti*. Vol. VI (X). Serie nou , 1977-1978.
86. Neagu, Mihai R zvan, "Considera ii privind diecezele catolice create de papii de la Avignon  n exteriorul Carpa ilor",  n *Tyrage ia*, vol. VIII (XXIII), nr. 2, 2014.
87. Norwich, John Julius, „Le Invasioni Barbariche, il Papato e i Comuni (476-1377)”,  n *Storia D'Italia Illustrata*, Milton Gendel (ed.), Rizzoli Editore, Milano, 1966.
88. Oană, Marius, "Episcopia catolică de Severin în evul mediu mijlociu (1238-1502)", în Iosif Ionel Toma, Alin Cristian Scridon, Viorel Dorel Cherciu (editori), *Istorie  i cultu  în Banat*, Timi oara, Editura Waldpress, 2014.
89. Oberlander-T rnoveanu, Ernest, " nceputul prezen ei tătarilor în zona gurilor Dunării în lumina documentelor numismatice", în Tahsin Gemil (ed.), *Tătarii în istorie  i în lume*, București, Editura Kriterion, 2003
90. Onciul, Dimitrie, "Tradi ia istorică în chestiunea originilor române", în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tom XXIX, 1907.
91. Oța, Silviu, "Domenii ale pecenegilor  i cumaniilor în Banatul istoric", în *Studii de Istorie a Banatului*, nr. XXVI-XXVII, 2002-2003.
92. Oța, Silviu, "Morminte bogomile din sudul Banatului (secolele XII-XV)",  n *Arheologia Medievală*, an II, 1998.

93. Oța, Silviu, "Populații nomade de stepă din Banat (secolele XI-XIV). Pecenegii și cumanii", în Ionel Câdea, Valeriu Sîrbu, Marian Neagu (ed.), *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Brăila, Editura Istros, 2004.
94. Oța, Silviu, "The Cuman society on the Banat Territory (13th-14th centuries)", în Valeriu Sîrbu, Ionel Câdea (ed.), *The Thracians and Their Neighbours in Antiquity. Studia in Honorem Valerii Sîrbu*, Brăila, Editura Istros, 2010.
95. Pâclișanu, Zenovie, "Ungaria și acțiunea catolică în Orient", în *Revista Istorică română*, nr. 14, fasc. 2, București, 1944.
96. Pall, Francisc, "Românii în părțile sătmărene (ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, an XII, 1969.
97. Panaitescu, Petre P., "Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române", în *Studii. Revistă de Istorie*, an IX, nr. 4, 1956.
98. Papacostea, Șerban, "Triumful luptei pentru neatârnare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești", în Nicolae Stoicesu (coord.), *Constituirea statelor feudale românești*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 186.
99. Papacostea, Șerban, "Întemeiere și descălecat în tradiția istorică a Țării Românești", în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. 19, 2001.
100. Petkov, Kiril, "From Schismatic to Fellow Christians: East Central European Religious Attitudes Towards the Orthodox Balkans (1354-1572)", în *Mediaevistik*, Vol. 8, 1995.
101. Pop, Ioan-Aurel, "Politica îndreptată împotriva *schismaticilor* din Transilvania și Părțile Vestice în secolul al XIV-lea", în Sorin Sipoș et alii, *Politici imperiale în estul și vestul spațiului românesc*, Oradea/Chișinău, 2010,
102. Pop, Ioan-Aurel, "Disputa pentru Țara Hațegului dintre voievozii români și regii ungari ai secolului XIII", în Cristian Luca, Ionel Câdea (editori), *Studia Varia in honorem Ștefan Ștefănescu Octogenarii*, Brăila, Editura Academiei Române, 2009.
103. Pop, Ioan-Aurel, "Observații privitoare la structura etnică și confesională a Ungariei medievale (secolele IX-XIV)", în Dan Berindei, *Istoria României: pagini transilvane*, Cluj-Napoca, Editura Fundația Culturală Română, 1994.

104. Pop, Ioan-Aurel, Church and State in Eastern Europe During the Fourteen Century. Why the Romanians Remained in the Orthodox Area”, în *East European Quarterly*, an XXIX, nr. 3, 1995.
105. Porcescu, Scarlat, Scarlat Porcescu, ”Iosif, cel dintâi mitropolit cunoscut al Moldovei, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 3-4, an XL, 1964.
106. Prioteasa, Elena Dana, ”The Holy Kings in Medieval Orthodox Churches of Transylvania”, în *Ars Transsilvaniae*, tom XIX, 2009.
107. Rábik, Vladimír, ”The never carried out plans of the Roman Empire to divide the Kingdom of Hungary after the death of the Arpad dynasty”, în *Slovak Studies. Rivista dell’istituto storico slovacco di Roma*, an 3, nr. 1-2, 2017.
108. Richard, Jean, ”L’Extrême-Orient légendaire au Moyen Âge: Roi David et Prêtre Jean”, în *Annales d’Ethiopie*, vol. 2, 1957.
109. Rocquain de Courtemblay, Félix, ”Philippe le Bel et la bulle Auscultati filii”, în *Bibliothèque de l’école des chartes*, tome 44, 1883.
110. Rojas, Francisco Juan Martínez, ”Las relaciones entre la curia pontificia de Avinón y la diócesis de Jaén a lo largo del del siglo XIV”, în *Boletín del Instituto de Estudios Giennenses*, nr. 175, 2000.
111. Rosetti, Radu, ”Despre unguri și episcopiile catolice din Moldova”, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tom XXVII, București, 1905.
112. Rusu, Adrian A., ”Românii din Regatul Ungariei și cetățile medievale (Privire specială asupra secolelor XIII–XIV)”, în *Mediaevalia Transilvanica*, 7–8, nr. 1–2, 2003–2004.
113. Rusu, Adrian Andrei, ”Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, Biserica „Sfântul Nicolae” din Rădăuți. Cercetări arheologice și interpretări istorice asupra începuturilor Țării Moldovei, Piatra Neamț, Editura Constantin Matasă, 2012, 519 p. + 16 pl (recenzie)”, în *Annales universitatis Apulensis, series Historica*, nr. 17/II, 2013.
114. Ryan, James D., ”Christian Wives of Mongol Khans: Tartar Queens and Missionary Expectations in Asia”, în *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland*, series 3, an 8, nr. 3, 1998.
115. Sághy, Marianne, ”Dévotions diplomatiques: Le pèlerinage de la reine-mère Élisabeth Piast a Rome”, în *La Diplomatie des États Angevins aux XIII-e et XIV-e siècle*,

- Zoltán Kordé, István Petrovics (coord.), Accademia d'Ungheria in Roma, Roma-Szeged, 2010.
116. Sălăgean, Tudor, "Transylvania against Charles Robert: Voivode Ladislaus Kán and his Position in the contest for the Hungarian Crown (1301-1310)", în Zoltán Kordé, István Petrovics (ed.), *La Diplomatie des États Angevins aux XIII-e et XIV-e siècles*, Accademia d'Ungheria in Roma, Roma-Szeged, 2010.
117. Šanjek, Franjo, "Les <<chretiennes bosniaques>> et le mouvement cathare au Moyen Age", în *Revue de l'histoire des religions*, tom 182, nr. 2, 1972.
118. Simon, Alexandru, "Moldova între Vilnius și Moscova. Anii trecerii de la Roma la Constantinopol (1386-1389)", în *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Historia*, an XLVIII, 2003.
119. Sinor, Denis, "The Mongols in the West", în *Journal of Asian History*, Vol. 33, No. 1, 1999.
120. Solomon, Flavius, "Domnie și Biserică în Țara Moldovei în a doua jumătate a secolului XIV. Implicații haliciene", în *Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol*, nr. XXXII, 1995.
121. Ștefănescu, Ștefan, "<Întemeierea> Moldovei în istoriografia românească", în *Studii. Revistă de Istorie*, nr. 6, an XII, 1959.
122. Ștefănuță, Tudor, "Dreptul la apel către Sfântul Scaun, al instituțiilor ecleziastice din Transilvania, în secolul al XIII-lea", în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, nr. 1, 2018.
123. Štulrajterová, Katarína, "The Non-alienation Clause in the Hungarian and English Coronation Oaths: An Unjustified Papal Assumption?", în *Bulletin of Medieval Canon Law, New Series*, vol. 29, 2011.
124. Sykora, Jan, "Poziția internațională a Moldovei în timpul lui Lațcu: luptă pentru independență și afirmare pe plan extern", în *Revista de Istorie*, tom 29, nr. 8, 1976.
125. Szántó, Richárd, "Diplomatic Correspondence between Edward III and Louis the Great", în *La Diplomatie des États Angevins aux XIII-e et XIV-e siècles*, Zoltán Kordé, István Petrovics (coord.), Accademia d'Ungheria in Roma, Roma-Szeged, 2010.
126. Tăutul, Aloisie Ludovic, "Uniri cu Roma în cursul istoriei românești", în *Bună vestire, organ de zidire creștină*, an XIV, nr. 1, vol. I, 1975.

127. Tăutul, Aloisie, "Țara Oașului, românească de secole. Cinci documente cu privire la vechimea românilor din Țara Oașului", în *Bună vestire. Organ de zidire creștinească*, nr XVI, 1975
128. Terdik, Szilveszter, A magyar szent királyok ábrázolásai román orthodox templomokban", în Terézia Kerny (ed.), *Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából. 1000 Jahre heiliger Emmerich. Beiträge zu Ehren des heiligen Emmerich anlässlich seines 1000. Geburtstages*, Székesfehérvár, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, 2007.
129. Théry, Julien, "Le triomphe de la théocratie pontificale du III-e concile du Latran au pontificat de Boniface VIII (1179-1303)", în *Structures et dynamiques religieuses dans les sociétés de l'Occident latin (1179-1449)*, Marie-Madeleine de Cevins et Jean-Michel Matz (ed.), Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2010.
130. Tôrres, Moisés Romanazzi "Hierocracia em Tempos de Radicalidade: Bonifácio VIII e seus Hierocratas", în *Anais do VIII Encontro Internacional de Estudos Medievais: as múltiplas expressões da Idade Média: Filosofia, Letras, Artes, História e Direito*, vol. II, Abrem, Cuiabá, 2011.
131. Tringli, István, "Le contee in Ungheria nel periodo degli Angio", în *L'Ungheria angioina*, Enikő Csukovits (ed.), Viella, Roma, 2013.
132. Tugearu, Liana, "Biserica mănăstirii Râmeț", în Vasile Drăguț (coord.), *Repertoriul picturilor murale medievale din România (sec. XIV-1450)*, partea I, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985.
133. Turcuș, Șerban, "Fondarea Prepoziturii sașilor ca proiect transilvan al Sfântului Scaun", în *Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu din Cluj-Napoca. Series Historica*, tom XLIX, 2010.
134. Turcuș, Șerban, "Prima mărturie despre etnonimul "român" (1314)", în *Cele Trei Crișuri*, an I (serie nouă), nr. 7-9, 2000.
135. Turcuș, Șerban, "Unirea ecleziastică a armenilor din prepozitura Sibiului (Tălmăciu) în secolul al XIV-lea, sau despre un mister ecclesial transilvan", în *Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu din Cluj-Napoca. Series Historica*, tom LV, 2016.
136. Wilks, Michael, „Legislator divinus-humanus: The medieval pope as sovereign”, în *Papauté, monachisme et théories politiques, Vol. I - Le pouvoir et l'institution*

ecclésiale, Pierre Guichard, Marie-Thérèse Lorcin, Jean-Michel Poisson et Michel Rubellin (ed.), Presses universitaires de Lyon, Lyon, 1994.

137. Zdan, Michael B., "The Dependence of Halich-Volyn' Rus' on the Golden Horde", în *Slavonic and East European Review*, vol. 35, nr. 85, 1957.
138. Zsoldos, Attila, "Province e oligarchi. La crisi del potere reale ungherese far il XIII e il XIV secolo", în *L'Ungheria angioina*, Enikő Csukovits (ed.), Viella, Roma, 2013.

Surse electronice

- of Bergamo, Bonagratia, *A Tract on the Poverty of Christ and the Apostles, passim*; http://individual.utoronto.ca/jwrobinson/translations/bonagratia_de-paupertate.pdf, vizualizat în 20 februarie 2020.

- Schmieder, Felician, *Nota sectam maometicam atterendam a tartaris et christianis: The Mongols as non-believing apocalyptic friends around the year 1260*, în "Journal of Millennial Studies", vol. 1/1, Frankfurt, Germania, 1998 – accesat la 01.03.2016 pe pagina www.mille.org/publications/summer98/fschmieder.pdf
